

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชนชาติไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านาน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นสถานที่ร่มรื่นร่มเย็นทั้งทางกายและทางใจ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็นและความสะอาด และมีสาธารณประโยชน์ของวัดส่วนหนึ่งที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางสังคม นอกเหนือจากใช้เป็นที่พักบิณฑบาตและสงฆ์เสวยแด่พระพุทธรูปเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของวัดที่สำคัญคือการเข้าไปช่วยเหลือสังคม หมู่บ้านแต่ละแห่งต่างมีวัดประจำหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน เป็นสมบัติร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นเครื่องรวมสังคมย่อยให้เป็นหน่วยเดียวกัน บทบาทของวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคมนั้นนอกจากอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแล้วยังเป็นสถานศึกษาสำหรับชาวพุทธด้วย ดังนั้น หากจะกล่าวถึงคำว่า วัด ประชาชนไทยทราบดีว่าหมายถึงหน่วยงานหรือสถานที่อันเป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งคำสอน ศิลปะและวัฒนธรรม และเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งส่งเสริมทั้งด้านค่านิยม ทศนคติ ความรู้ความสามารถของคนในสังคมที่มีบทบาทไม่น้อยไปกว่าหน่วยงานอื่นใด^๑

ในอดีตเห็นได้ว่าพระสงฆ์ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา พระสงฆ์เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบท ความเจริญที่เกิดขึ้นมักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นได้มากมายยิ่งมีย่นไปไกลเท่าใดก็จะยิ่งเห็นความเป็นผู้นำสังคมเป็นพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ไม่น้อยในสังคมชนบท ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายผู้มีธูลีในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมเสีย ผู้รู้ทั่วถึงซึ่งธรรมยัง จักมี”^๒ เพราะเหตุผลและบรรพชิตต่างต้องพึ่งอาศัยกันและกันด้วยการให้วัตถุและให้ธรรม ดังในคำสอนเรื่องทิศ ๖ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะพึงมีต่อพุทธบริษัทไว้ว่า ๑) ห้ามมิให้กระทำความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕) ทำสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และ ๖) บอกทางสวรรค์ให้^๓

^๑ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส), **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๔.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านหรือสังคม คือ ชาวบ้านมีหน้าที่อุปการะบำรุงพระสงฆ์ในด้านปัจจัยและวัตถุ ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่อุปการะชาวบ้านในด้านธรรมะ คือ คำแนะนำสั่งสอนในด้านศีลธรรมคุณธรรมอันจะเป็นหลักหรือแนวในการพัฒนาชีวิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น^๕ เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของวัดแล้ว วัดควรมีคุณลักษณะตามพุทธประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ ไม่ไกลชุมชน ไม่ใกล้ชุมชน สะดวกแก่การเดินทาง ในเวลากลางวันไม่มีความพลุกพล่าน ในเวลากลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงกึกก้อง เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบตามสมณวิสัย จากลักษณะต่าง ๆ ข้างต้น เห็นว่าวัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของชุมชน สังคม และสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ดังนั้นความผูกพันของวัดกับชุมชนจึงมีมาอย่างยาวนาน อันเป็นไปในรูปแบบเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกัน^๕

ปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดเป็นตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนา โดยมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองบริหารคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และระเบียบประเพณีของสังคมไทยในทุกส่วนทุกระดับ โดยคำว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง^๖ ส่วนคำว่า การคณะสงฆ์ หรือการพระศาสนานี้ หมายถึง ภารกิจ ๖ ประการ ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^๗

ในส่วนของการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ยังเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป อธิบายโดยละเอียด คือ การสาธารณสงเคราะห์นั้นเมื่อแยกโดยลักษณะ มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบลกิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **พุทธธรรมกับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๕.

^๖ พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน), **การพัฒนาวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗.

^๗ สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, **คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์**, (สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

^๘ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

๒) การช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ

๓) การก่อกุศลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ชุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าปลูกต้นไม้และอื่น ๆ

๔) การก่อกุศลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ^๙ โดยการนี้ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งประกอบด้วย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้ความสำคัญกับการกิจการด้านสาธารณสงเคราะห์อย่างจริงจัง ดังเห็นได้จาก นโยบายและแนวทางการดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ที่ระบุไว้ในสารภาค ๑๕ ความว่า “การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการบริหารให้ในพิธีงานศพโดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย ไม่เรียกเก็บค่าน้ำค่าไฟ ไม่เรียกเก็บค่าเจ้าพนักงาน ตลอดทั้งการให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในและนอก ในส่วนของภายใน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาทำบุญที่วัดให้เหมาะสม สะอาด สะดวก สบาย และในส่วนของภายนอก ได้แก่ การสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้โดยไม่นิ่งดูตาย เป็นต้น^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม จากการที่ประเทศไทยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา และรัฐบาลได้เริ่มดำเนินการพัฒนาประเทศด้วยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยดำเนินการพัฒนาประเทศตามรูปแบบของตะวันตก ส่งผลให้ประเทศมีความก้าวหน้าทันสมัยทางเทคโนโลยีมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามความสำคัญของวัดก็เริ่มลดน้อยลง บทบาทเด่น ๆ หลายน้อยลง บทบาทบางอย่างของวัดจึงถูกลืม อยู่ในลักษณะที่ว่า ลืมของเก่า เมาของใหม่^{๑๑}

^๙พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖๒.

^{๑๐}ไพฑูริย์ เสี่ยงก่อ, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๑๑}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^{๑๒}พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน), การพัฒนาวัด, หน้า ๖๙.

ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” เพื่อศึกษาแนวคิด และวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ นำไปสู่การสังเคราะห์การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ๓) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และ ๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์^{๑๒}

^{๑๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๖๒.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑) หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ และสภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๒) การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

กลุ่มที่ ๒ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ

กลุ่มที่ ๓ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๔ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ หมายถึง การพัฒนาการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ มี ๔ ด้าน ได้แก่

๑) การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หมายถึง การดำเนินการเองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ หมายถึง การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์

๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ หมายถึง การช่วยเหลือสนับสนุนเกี่ยวกับสถานที่และวัตถุอันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์

๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือทั้งในภาวะปกติและภาวะประสบภัยต่าง ๆ อันเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์

๑.๕.๒ พระสังฆาธิการ ได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๑.๕.๔ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ หมายถึง เขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๖ เอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังนี้

๑) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

จากรูปศัพท์ของคำว่า พัฒนา ที่มาจากภาษาบาลี ว่า วฑฺฒน ซึ่งแปลว่า เจริญ และมาจากภาษาสันสกฤต ว่า วรณ แปลว่า ความเจริญ^{๑๓} ในส่วนที่มาจากคำภาษาบาลีว่า วฑฺฒน แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา ส่วนการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา โดยนัยนี้ คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มขึ้นอย่างเดียว เท่านั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รัก เช่น นุสสิยา โลกวฑฺฒโน แปลว่า อย่างเป็นคนรักโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม^{๑๔}

หากกล่าวโดยรูปศัพท์ คำว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเอียดละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ^{๑๕}

^{๑๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

^{๑๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๕}ปกรณ์ ปริยากร, “ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา”, ใน การบริหารการพัฒนา, รวบรวมโดย อุทัย เลาหวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร : สามเจริญพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘.

คำว่า การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ ดังนี้

ในความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ คำว่า พัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์ คำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

ในความหมายของนักเทคโนโลยี คำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในความหมายของนักวางแผน คำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

ในความหมายของนักสังคมวิทยา คำว่า พัฒนา เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม จึงหมายถึง มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข

ในความหมายของนักพัฒนาชุมชน คำว่า พัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง^{๑๖}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงไว้ตารางที่ ๑.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๑ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๘๒๗)	ความเจริญ
พระราชวรมนู (ประยูร ปยุตโต) (๒๕๓๑, หน้า ๑๖-๑๘)	การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา การพัฒนาสิ่งอื่น ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม

^{๑๖} สุนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๕.

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ปกรณ์ ปรียากร (๒๕๓๘, หน้า ๑๘)	มาจากภาษาอังกฤษ Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่เล็กลงน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม
สนธยา พลศรี (๒๕๔๗, หน้า ๒-๕)	โดยรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตองงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ส่วนความหมายในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ ทางเศรษฐศาสตร์ คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทางพัฒนบริหารศาสตร์ คือ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ทางเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทางแผนงาน คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ทางสังคมวิทยา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข ทางพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม โดยมนุษย์ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง

สรุปได้ว่า คำว่า พัฒนา ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Development หมายถึง ความเจริญที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยนิยามความหมายของ คำว่า พัฒนา มีความแตกต่างกันไปในแต่ละศาสตร์ แต่มีขอบเขตที่เหมือนกัน คือ ความเจริญ ความเติบโต ในทางคุณภาพ ปริมาณ หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นลักษณะของการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม และหากกล่าวจำเพาะในส่วนที่มาจากภาษาบาลีว่า วฑฺฒน แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา ส่วนการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฏฒนา

๒) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

คำว่า การบริหาร ได้แก่ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^{๑๗} หรือ หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือการจัดการ (Management) กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Objective) ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency)^{๑๘}

โดยนัยนี้ คำว่า การบริหาร จึงหมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน ความหมายเชิงพฤติกรรมคือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^{๑๙} ตรงกับที่มีระบุไว้ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งอธิบายความหมายของคำว่า บริหาร และคำที่ใกล้เคียงกันอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า การจัดการ ดังนี้

๑) คำว่า บริหาร แปลว่า ดำเนินการ จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ^{๒๐}

๒) คำว่า จัดการ หมายถึง สั่งงาน การควบคุมงาน การดำเนินงาน^{๒๑}

โดยศัพท์ ความหมายของคำว่า การบริหาร มี ๒ นัย ดังนี้

๑) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หาร ชาติในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปัญหํ ปริหริตํ สมตโธ” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป

๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ ส่งเสริม และบำรุง^{๒๒}

ดังกล่าวนี้นี้ คำว่า การบริหาร จึงหมายถึง การปกครอง รักษาดูแล และดำเนินการอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของที่เป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน^{๒๓}

^{๑๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^{๑๘} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

^{๑๙} พระมหาไพฑูรย์ ปณฺตนุโ, การบริหารคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๕๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๐.

^{๒๒} สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๒๓} ฉลอง มาปรีดา, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗-๘.

สอดคล้องกับทัศนะของนักทฤษฎีชาวตะวันตกที่ให้ทัศนะว่า คำว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบ ด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคน และทรัพยากรอื่น^{๒๔}

การบริหารจึงเป็นภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๕}

การบริหารเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๒๖}

ในขณะเดียวกัน การบริหารก็เป็นเรื่องของ การนำเอากฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ ด้วยความเที่ยงธรรมและอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๒๗}

นอกจากนี้ ยังมีการให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ควบคู่ไปกับ คำว่า “การจัดการ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ การบริหาร หมายถึง ศาสตร์ที่ต้องใช้ศิลป์และเทคนิค อย่างสูงเพื่อการวินิจฉัยตัดสินใจในกระบวนการวางแผนและการควบคุมการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพต่องานนั้น^{๒๘}

ตัวอย่างที่ ๒ การบริหาร หมายถึง การจัดการ หรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เป็นงานที่เรียกกันในปัจจุบันว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)^{๒๙}

ตัวอย่างที่ ๓ การบริหาร (Administration) หมายถึง การกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๓๐}

^{๒๔} ธารณส พูนสิทธิ์, การจัดการองค์การและการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๒๕} ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๒๖} พยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๒๗} พัทธยา บวรวัฒนา, การบริหารเชิงบูรณาการ, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๒๘} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๒๙} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวันบุตร, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๓๐} มลลิกา ต้นสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

ตัวอย่างที่ ๔ การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกันกับบุคคลอื่นและใช้บุคคลอื่นเพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ ทั้งองค์การที่แสวงหากำไร และไม่แสวงหากำไร ขนาดเล็กและขนาดใหญ่^{๓๑}

ตัวอย่างที่ ๕ การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๓๒}

ตัวอย่างที่ ๖ คำว่า การบริหารจัดการ ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และ การจัดการ (Management) ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกัน แต่นิยมใช้ต่างสถานการณ์กันกล่าวคือ การบริหาร มักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน^{๓๓}

ตัวอย่างที่ ๗ การบริหารจัดการ หมายถึง การเสริมพลัง/อำนาจในการตัดสินใจ (Empowerment) การรื้อปรับระบบ (Reengineering) การบริหารงานเชิงคุณภาพเบ็ดเสร็จ/โดยรวม (Total Quality Management) และการปรับลดขนาดองค์การ (Downsizing) โดยผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การวางแผน (Planning) และการควบคุม (Controlling)^{๓๔}

ตัวอย่างที่ ๘ การบริหาร หรือ การจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๕}

ตัวอย่างที่ ๙ การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น^{๓๖}

ตัวอย่างที่ ๑๐ การบริหาร หมายถึง การพัฒนาศักยภาพที่เริ่มต้นตั้งแต่การคัดเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติงานในองค์การ ซึ่งต้องมีเกณฑ์เพื่อคัดเลือกที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมพร้อมที่จะแสดงบทบาทในชุมชนหรือสังคมและมีภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่องค์การ กล่าวคือจำเป็นจะต้องพิจารณาตั้งแต่ภาวะเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ตลอดจนพิจารณาถึงการมีระบบและโครงสร้างภายใต้กฎหมายและมีระเบียบที่จะต้องยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ และยังรวมถึงการพิจารณาสัมพันธภาพของกลุ่มหรือบุคคลภายในองค์การ ทั้งหมดนี้มีผลกระทบต่อการทำให้องค์การมีประสิทธิภาพและเป็นจุดผลักดันให้องค์การสามารถบริหารจัดการให้มีศักยภาพที่ดีได้^{๓๗}

^{๓๑} สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๓๒} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พัทธกิจอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๓๓} กมล ภูประเสริฐ และคณะ, **การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๓๔} จุฑา เทียนไทย, **การจัดการมุมมองนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : แมคกรอฮิล, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๓๕} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^{๓๖} F. Campbell Roald, **Introduction to Educational Administration**, (Boston : Allyn and Bacon, 1997), p. 6.

^{๓๗} Charles Handy, **Understanding Organization**, (England : Glays Ltd, 1993), p. 5.

กล่าวโดยย่อ คือ การบริหาร หมายถึง กระบวนการสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ผ่านทางการบริหารต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ^{๓๘} การบริหารจึงเป็นกระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้การดำเนินงานของคนอื่น^{๓๙}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงไว้ตารางที่ ๑.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๒ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๓)	การบริหารคือการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคฺโล) (๒๕๔๘, หน้า ๒๖)	การบริหารคือการทำงานหรือจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์การ ได้สำเร็จลุล่วงตามนโยบายและวัตถุประสงค์ด้วยดีมีประสิทธิภาพ
พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนฺโท (๒๕๔๐, หน้า ๓๓)	การบริหารคือการทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๕๕, หน้า ๓๑๐)	คำว่า บริหาร หมายถึง ดำเนินการ และ คำว่า จัดการ หมายถึง สั่งงาน ควบคุมงาน
สิริภพ เหล่าลาภะ (๒๕๔๕, หน้า ๑๔๐)	บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี และในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Administration แปลว่า การดำเนินการ อำนวยการ จัดการ ส่งเสริม และบำรุง
ฉลอง มาปริดา (๒๕๓๗, หน้า ๗-๘)	บริหารคือการทำงานโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน เงิน และวัสดุสิ่งของ
ธณจรัส พูนสิทธิ์ (๒๕๔๑, หน้า ๒๐)	การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น

^{๓๘} J. Dubrin Andrew and Duane Ireland, **Management Organization**, 2nd ed., (Ohio : South-Western Publishing Co., 1993), p. 4.

^{๓๙} P. Robbins Stephen and M. Coulter, **Management**, 7th ed, (New Jersey : prentice Hall International Lnc., 2002), p. 6.

ตารางที่ ๑.๒ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์ (๒๕๔๐, หน้า ๓)	การบริหาร หมายถึง การจัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายในทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ เพื่อให้กลุ่มหรือหน่วยงานสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
พยอม วงศ์สารศรี (๒๕๔๒, หน้า ๓๖)	การบริหาร หมายถึง กระบวนการโดยใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
พิทยา บวรวัฒนา (๒๕๔๖, หน้า ๒)	การบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผลตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ
ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ (๒๕๓๗, หน้า ๙)	การบริหาร คือ ศาสตร์ที่ต้องใช้ศิลป์และเทคนิคอย่างสูงเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ
ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวณะบุตร (๒๕๔๒, หน้า ๑)	การบริหาร คือ การจัดการหรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ
มัลลิกา ต้นสอน (๒๕๔๔, หน้า ๑๐)	การบริหาร คือ การกำหนดแนวทางปฏิบัติงานให้สามารถดำเนินงานตามเป้าหมายที่ต้องการได้
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๕, หน้า ๑๑)	การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกันกับบุคคลอื่นและใช้บุคคลอื่นเพื่อความสำเร็จ
สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ (๒๕๔๒, หน้า ๑๖)	การบริหาร คือ ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์
กมล ภูประเสริฐ (๒๕๓๕, หน้า ๕)	การบริหารจัดการ ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) นิยมใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือบริหารราชการ และการจัดการ (Management) มักนิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน
จุฑา เทียนไทย (๒๕๔๘, หน้า ๔)	การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการตัดสินใจที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่ตามบทบาทที่มีต่อองค์กร
สมคิด บางโม (๒๕๔๕, หน้า ๖๑)	การบริหารหรือการจัดการ คือ ศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ทั้งภายใน-ภายนอกองค์การเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ ๑.๒ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Campbell (1997, p. 6)	การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น
Charles Handy (1993, p. 5)	การบริหาร หมายถึง การพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรทางการบริหารอันมีผลกระทบต่อการทำให้องค์การมีประสิทธิภาพ
Dubrin and Duane (1993, p. 4)	การบริหาร คือ กระบวนการสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ
Robbins and Coulter (2002, p. 6)	การบริหาร คือ กระบวนการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สรุปได้ว่า คำว่า การบริหารจัดการ ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร ซึ่งนิยมใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะหรือบริหารราชการ และ การจัดการ (Management) มักนิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน แต่มีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ กระบวนการทำงานของบุคคลและกลุ่มบุคคล โดยอาศัยศาสตร์ ศิลป์ เทคนิค กลยุทธ์ ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรทางการบริหาร ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์การ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุสำเร็จตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

คำว่า “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ แปลว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง นั้นเอง ซึ่งในดัตวบท หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง ดังนี้ ๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๕๐}

^{๕๐} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆ” และ “อธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โลกมีอำนาจเต็มตามหน้าที่^{๔๑} พระสังฆาธิการ คือ บุคลากรทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ระดับวัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ทำหน้าที่ปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน^{๔๒} ผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าว มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมะในพระพุทธศาสนา^{๔๓}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาส เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจเต็มตามที่ตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงมีบัญญัติคำว่า “พระสังฆาธิการ”^{๔๔}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงไว้ตารางที่ ๑.๓ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๓ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ (๒๕๔๗, หน้า ๘-๙)	- พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า สังฆ และ อธิการ แปลว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โลก มีอำนาจเต็มตามหน้าที่ - พระสังฆาธิการ มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

^{๔๑} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๔๒} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ราชบุรี : สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า คำนำ.

^{๔๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา, หน้า ๙.

^{๔๔} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

ตารางที่ ๑.๓ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กนก แสนประเสริฐ (๒๕๔๙, หน้า ๘๔)	พระสังฆาธิการ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งต่อไปนี้ ๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (๒๕๕๕, หน้า คำนำ)	พระสังฆาธิการ คือ บุคลากรทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ระดับวัด ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับภาค
พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) (๒๕๕๓, หน้า ๒๒)	พระสังฆาธิการ คือ เจ้าคณะและเจ้าอาวาส เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ทั้ง ๑๒ ตำแหน่ง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครอง

๔) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

การสาธารณสุขสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสุขสงเคราะห์^{๔๕}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๕ ความว่า

^{๔๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๖๑-๖๒.

“การสังคมนาสงเคราะห์นั้น มีความหมายกว้างขวางมากเกินความถึงการดำเนินการทุกอย่างที่จะช่วยเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่ร่วมกันเป็นสังคมเป็นชาติ และผู้ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิต ใจ ให้ได้มีปัจจัยอันจำเป็นแก่การครองชีพคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับการศึกษาอบรมตามควร ตลอดจนมีความรู้ที่จะนำมาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพื่อความเรียบร้อยและความเป็นปึกแผ่นของสังคม”^{๔๖}

การสาธนาสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๔๗}

อย่างไรก็ดี พระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นเป็นกลาง คือ ได้มองรูปแบบการพัฒนาและบทบาทงานสาธนาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ทาง คือ

๑) บทบาทหลักหรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางจิตใจเสริมศีลธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชนเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคม

๒) บทบาทรอง ในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์อาจจำเป็นและควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำการพัฒนาด้านวัตถุที่เหมาะสม อาจเป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้าน และอาจใช้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^{๔๘}

บทบาทความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ในการสงเคราะห์สังคม มีดังนี้

๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมของชาติ เสมือนพิพิธภัณฑ์

^{๔๖} สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน, พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล <http://www.Thai Junior Encyclopedia Project> <http://kanchanapisek.or.th>. [๒๔ ส.ค. ๒๕๕๗].

^{๔๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^{๔๘} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖.

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ^{๔๙}

การสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักผ่อน งานนี้จะมี ๒ ตอน. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจนิตย์^{๕๐}

อย่างไรก็ตาม งานสังคมสงเคราะห์ควรจะมีหลักการใหญ่ ๆ ว่า สงเคราะห์ เพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ คือ ทำให้เขารู้และสามารถช่วยตัวเองได้ จะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยืนยาวและมีผลจริง จะสงเคราะห์แต่พิบัติแต่ทำให้คนอ่อนแอ สงเคราะห์ด้วยวัตถุมากเกินไป ก็ทำให้โง่งม จะต้องสงเคราะห์ให้เขาฉลาดขึ้น ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ชีวิตเป็นอย่างไร เกิดมาทำไม จะต้องทำอะไร จะต้องให้เขาตั้งหน้าช่วยตนเองก่อน การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้การช่วยเหลืออะไรเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้นก็เป็นการสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม มันก็ยังเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์ภิกษุด้วยการชี้โทษ ตักเตือนในเรื่องต่าง ๆ และการที่มัวสงเคราะห์อย่างถูกอกถูกใจเสมอไป มันอาจเป็นการทำลายสังคมขึ้นมาได้^{๕๑} ดังนั้น การสังคมสงเคราะห์ ควรจะสงเคราะห์ด้วยสิ่งต่อไปนี้

- ๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง
- ๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
- ๓) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ
- ๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
- ๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ
- ๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง^{๕๒}

^{๔๙} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๕๐} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสสธมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรมภาคต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิไชยา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๘.

^{๕๒} พุทธทาสภิกขุ, การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (นนทบุรี : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

การสังคมนาเคราะห์นั้นเป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ และเป็นงานวิชาชีพ มีนักสังคมนาเคราะห์เป็นผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งนักสังคมนาเคราะห์ถือว่าเป็นงานหลักอย่างหนึ่งของการบริการสวัสดิการสังคมนาหรือบริการสังคมนา เป็นการให้บริการแก่บุคคล กลุ่มชน และชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้เกิดความยุติธรรมในสังคมนา^{๕๓} และเนื่องจากวัดเป็นของชาวบ้าน การบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่าง ๆ ทางวัดจะต้องอำนวยความสะดวก ช่วยเหลือ พร้อมให้คำแนะนำทั้งที่บ้านและที่วัด การทำบุญกุศล ตามประเพณีชีวิตและสังคมนาของหมู่บ้าน ได้แก่ การเก็บศพ ตั้งศพ บำเพ็ญกุศล ฌาปนกิจศพและที่เก็บกระดูก เจ้าอาวาสเป็นผู้นำของฝ่ายสงฆ์ จะให้ช่วยเหลือ โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่อาวุโสในหมู่บ้านหรือตำบลที่เป็นผู้นำชาวบ้าน จะขอความร่วมมือเจ้าอาวาสจัดงานรื่นเริงของหมู่บ้านในสถานที่ของวัดดีกว่าที่อื่น เพราะจะมีคนมาทำบุญ ทำกิจกรรมประกอบความดี เว้นความขัดและอบายมุขต่าง ๆ ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทด้านการสาธนาสังคมนา ดังนี้

๑) เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด ไม่ควรกั้นเขตตัดขาดจากบ้าน วัด โรงเรียน ควรให้มีความใกล้ชิดกับวัด อุบาสก อุบาสิกา ที่ศรัทธาวัด ควรทำบุญบำเพ็ญกุศล สมาทานศีล ฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำ และทำหน้าที่บำรุงวัดร่วมกับประชาชนในชุมชนอื่น ๆ ด้วย

๒) พระสงฆ์ควรตั้งสุศาลา สถานิอนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัด หรือ ในเขตวัด

๓) ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑิ์ในวัด อาจเกิดจากความร่วมมือจากทางวัดเอง หรือจากประชาชน ชาวบ้าน แม้แต่ทางราชการ จัดสร้างขึ้นให้วัดดูแลได้ อาจให้ใช้สถานที่แล้มีพระภิกษุ สามเณร เป็นผู้ดูแลรักษา ให้บริการแก่ประชาชน

๔) ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการ ในกิจการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น วัดอาจให้ใช้สถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญ หรือบริเวณวัดได้

๕) ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในด้านการเกษตร ทางวัดอาจเป็นผู้ดำเนินงาน นอกจากนั้นให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา โดยอาจแต่งตั้งคณะกรรมการและมีทางวัดเข้าไปช่วยดูแล

๖) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่น ๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้สถานที่วัด โดยเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสามเณรช่วยเหลือให้ความสะดวกภายในขอบเขตความสามารถ ซึ่งต้องไม่ผิดพระธรรมวินัย ไม่ทำให้เสียสมณสาธนา เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโคกระบือ กองทุน มูลนิธิ สหกรณ์ต่างๆ ศูนย์บริการสาธนา ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ประสานงานของประชาชนในกิจการต่างๆ

๗) กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการชวนชวายให้ โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ การเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ^{๕๔}

^{๕๓} จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร, การสังคมนาเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี บทบาท และความสำคัญต่อสังคมนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๓.

การสงเคราะห์ยังเป็นการดำเนินงานให้เกิดการบริการที่ดีแก่มวลประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีปัญหา ความเดือดร้อน และต้องการความช่วยเหลือ และในที่สุดของการช่วยเหลือนั้นก็คือบุคคล กลุ่ม ประชาชน ที่ใช้บริการสังคมสงเคราะห์ได้มีโอกาสพบกับสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับสวัสดิภาพในชีวิตอย่างเพียงพอ แต่การช่วยเหลือเพื่อจะให้บรรลุถึงสวัสดิภาพในชีวิตของเขาทั้งหลายได้ ต้องอาศัยกลไกสังคมสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๕}

ฉะนั้น งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๕๖} นอกจากนี้ ยังเป็นการจัดสรรบริการทางวิชาชีพที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือบุคคลและกลุ่มคนให้ได้รับการตอบสนองความพอใจทั้งทางสังคมและบุคคล ตลอดจนให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้^{๕๗}

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับ คนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล ผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน ผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ทางวัด จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดได้ ด้วยเหตุที่วัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ตามประเพณีของชาวบ้านของวัดภิกษุสงฆ์ สามเณร ในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดในหมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้ กล่าวได้ว่า เป็นหนึ่งในบทบาทหน้าที่ของวัดในพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับประชาชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์

^{๕๕} นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์, นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^{๕๖} ไพบุลย์ เสี่ยงก่อ, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๕๗} ยุพา วงศ์ไชย, ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

๓) เป็นสถานที่สัปปายะ คือเป็นที่สบายกายสบายใจ
 ๔) เป็นสถานที่ดูจุฬารัตนสถาน
 ๕) เป็นสถานที่ประเพณีกรรมทางศาสนา
 ๖) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและแสดงมหรสพต่างๆ
 ๗) เป็นศูนย์กลางการบริการหรืองานปกครอง เช่น การเรียกประชุมเพื่อแจ้งกิจการหรือ
 ข่าวสาร

- ๘) เป็นสถานสวัสดิการ สงเคราะห์แก่คนยากจนและคนที่ไร้ที่พึ่งพิง
 ๙) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม
 ๑๐) เป็นสถานที่แสดงความสามัคคี
 ๑๑) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของเครื่องใช้ส่วนรวม
 ๑๒) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเป็นที่ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน
 ๑๓) เป็น฼าปนสถาน
 ๑๔) เป็นสถานดำเนินกิจการทางการเมือง
 ๑๕) เป็นตลาดนัดและตลาดโต้รุ่ง^{๕๘}

กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อสังคมไทย มีดังนี้

๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณี เกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การทำบุญอายุ เป็นต้น

๒) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค เช่น อุบาสก อุบาสิกา หรือคนชรา ทูพพลภาพ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่ขาดทุนปลูกบ้านพักอาศัย

๓) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการหรือที่พระภิกษุบางรูป ดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่เลื่อมใส ศรัทธา

๔) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัด ประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจการบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่าง ๆ จัดงานรื่นเริง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่าง ๆ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล ห้องสมุด หรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

๕) การช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

๖) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของ ตลอดจนเงินทองจากผู้บริจาคไปให้แก่ผู้ประสบภัยต่างถิ่น^{๕๙}

^{๕๘} คุณ โทชันท์, พุทธศาสนากับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗.

^{๕๙} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๙-๔๐.

อย่างไรก็ตาม บทบาทหน้าที่อันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบันที่สำคัญ คือ สันติธรรม อบรมศีลธรรมแก่ประชาชน กระทำตนเป็นแบบอย่างแห่งความดี ช่วยชาติประหยัด เศรษฐกิจตามพระวินัย ช่วยในด้านการศึกษาของชาติ สงเคราะห์จิตใจแก่ประชาชน และเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม^{๖๐}

นอกจากนั้น หน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ คือ การศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ ตามและอยู่ในศีลธรรมอันงาม ยิ่งไปกว่านี้ พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์วัด หรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิต อย่างง่าย ๆ รวมทั้งรับการอบรมทางศีลธรรม และหลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่าน ออกเขียนได้ และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม^{๖๑}

ปัจจุบัน นักวิชาการมองการพัฒนาและบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม ว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องออกไปพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านศีลธรรม เพราะถ้าสังคมขาด ศีลธรรมแล้ว การพัฒนาประเทศไทยไม่ว่าจะพัฒนาไปในทำนองใดย่อมจะบกพร่องไม่สมบูรณ์และยัง จะพัฒนาไปในเป้าหมายที่ผิด โดยอาจจะเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าความเจริญในทางปัญญา ข้อ นี้สอดคล้องกับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับรูปแบบการพัฒนาและบทบาทในการ พัฒนาด้านวัตถุของพระสงฆ์ โดยให้เหตุผลว่าพระสงฆ์ไม่ควรให้ความร่วมมือเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาอะไรของประชาชนโดยตรง แต่ควรเข้าไปมีบทบาทให้ประชาชนมีความเจริญก้าวหน้าและ ปลอดภัยทางวิญญาณ พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ประทับประคองจิตวิญญาณไม่ให้เกิดความทุกข์ ความ ร้อน ความโง่ และความหลงใหลในการประกอบกิจการงานของตน^{๖๒} ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เปลี่ยนรูปแบบ การพัฒนาและบทบาทจากพุทธเจตนาเดิมคือ สงเคราะห์ชาวโลกกลับกลายมาเป็นไม่เข้าใจและไม่ สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่เข้าใจเรื่องของคนจน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางสถาบันสงฆ์ ควรกระตุ้นให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทให้มากขึ้น^{๖๓}

ดังกล่าวนี้นักวิชาการได้สรุปถึงวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ไว้ดังนี้

๑) การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย เป็นวิธีการปฏิบัติงานรายบุคคล เพราะเดิมการทำงานนี้ มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การช่วยเหลือบุคคลแต่ละรายโดยตรง ต่อมาได้มีการขยายขอบเขตการทำงานที่ ครอบคลุมกลุ่มบุคคลและครอบครัวด้วย

^{๖๐} ชวนะ ภวภานันท์, “บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน”, *ครุศาสตร์ปริทัศน์*, เล่มที่ ๙๖ (ตุลาคม ๒๕๒๗) : ๕๑.

^{๖๑} ทินพันธ์ นาคะตะ, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^{๖๒} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, *มนุษย์กับวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖) หน้า ๘๖.

^{๖๓} ประเวศ วะสี, *บทบาทวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๕๗-๕๘.

๒) การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน เป็นวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การให้ความช่วยเหลือโดยใช้กระบวนการกลุ่ม จึงเป็นการทำให้บุคคลได้รับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาศักยภาพ ด้วยกิจกรรมและอิทธิพลกลุ่ม

๓) การจัดระเบียบชุมชน หรือการสังคมสงเคราะห์ชุมชน เป็นการปฏิบัติงานในระดับชุมชน เนื่องจากบุคคล ครอบครัว กลุ่ม มีความเชื่อมโยงกับชุมชนจนแยกไม่ออก ปัญหาหลายด้านหลายประการเป็นสิ่งที่ต้องมีการดำเนินการจัดการในระดับชุมชนจึงจะสัมฤทธิ์ผล ซึ่งการจัดระเบียบชุมชนเป็นกระบวนการระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่พยายามทำให้เกิดความตระหนักในปัญหาสังคมที่เกิดในชุมชนร่วมกัน และชุมชนได้ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผลกระทบทุกส่วนของชุมชนส่วนรวม

๔) การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ถ่ายทอดทรัพยากรชุมชนไปสู่โปรแกรมการให้บริการต่าง ๆ ภายใต้เป้าหมายและนโยบายที่มุ่งให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น

๕) การวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มีหลักเกณฑ์และมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยนักสังคมสงเคราะห์จะเกี่ยวข้องกับการวิจัยใน ๓ ลักษณะ คือ เป็นผู้ใช้งานวิจัย เป็นผู้เผยแพร่งานวิจัย และเป็นผู้ร่วมสร้างงานวิจัย^{๖๔}

ประกอบกับที่ การสงเคราะห์นั้นมีรากฐานมาจากความรู้สึกห่วงใยที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์อีกกลุ่มซึ่งเดือดร้อนและช่วยตนเองไม่ได้ การสังคมสงเคราะห์จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนา รวมถึงการจัดบริการสังคมประเภทต่าง ๆ ให้แก่บุคคล กลุ่ม และชุมชน ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนจนไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนและสังคมได้ ส่วนสังคมสงเคราะห์เป็นการทำงานที่ยังผลให้สังคมรวมกันเป็นหนึ่งเดียว^{๖๕} เป็นศาสตร์และศิลป์ในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้สามารถช่วยตนเองและสังคมได้^{๖๖} และยังเป็นการจัดบริการเพื่อส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถภายในของแต่ละบุคคล ทำให้เขาทั้งหลายสามารถทำหน้าที่ของตนเองในสังคม (Social Functioning) ได้อย่างเหมาะสม^{๖๗} นอกจากนี้ ยังมีความเป็นศิลป์ในการใช้ทรัพยากรตลอดจนความคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เพื่อให้เกิดผลดีแก่การให้บริการ ช่วยบรรเทาปัญหาความเดือดร้อน และทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการของบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสามารถใช่วิธีการตามหลักการทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะให้ผู้รับบริการหรือเป้าหมายสามารถช่วยตนเองได้^{๖๘}

^{๖๔} นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, **ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, หน้า ๓๐.

^{๖๕} วันทนีย์ วาสิกสิน และคณะ, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

^{๖๖} สมพร เทพสิทธิธา, **อุดมการณ์และบทบาทของอาสาสมัครสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย**, หน้า ๘.

^{๖๗} Arthur E. Fink, **The Field of Social Work**, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1974), p. 3.

^{๖๘} Herbert H. Stroup, **Social Work : An introduction to the Field**, 2nd ed., (New York : American Book, 1960), pp. 1-2.

ในการประชุม ณ สำนักงานสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก เมื่อปี ๑๙๖๙ ซึ่งเป็นการประชุมระหว่างประเทศระดับรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการรับผิดชอบงานด้านสังคมสงเคราะห์ ได้มีการบัญญัติคำว่า “การสังคมสงเคราะห์” (Social Welfare) ว่าเป็น การสังคมสงเคราะห์ที่มีหน้าที่และบทบาทอยู่ในกระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศ โดยที่ประชุมมีความเห็นว่า จุดประสงค์ของการพัฒนาประเทศในทุกประเทศ ได้แก่ การมุ่งให้เกิดโอกาสที่แต่ละบุคคลจะได้ใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่ในฐานะเป็นพลเมืองผู้ที่มีคุณภาพ และการศึกษาที่มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในทุกประเทศ ไม่ว่าหน้าที่และโครงการของสังคมสงเคราะห์จะถูกตีความอย่างใดก็ตาม งานสังคมสงเคราะห์ก็ถูกจัดว่าเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์ของการพัฒนา^{๖๙}

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์พึงต้องยึดหลัก ดังนี้

๑) หลักการเป็นตัวของตัวเอง หรือ หลักปัจเจกบุคคล หมายถึง มนุษย์ทุกคนมีความแตกต่างกัน มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ต้องตระหนักและเข้าใจในหลักการที่ไม่นำเอาบุคคลหนึ่งหรือตนเองไปเป็นเกณฑ์ตัดสินใจแก้ปัญหา

๒) หลักการยอมรับ หมายถึง การยอมรับในความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่า ศักดิ์ศรี ฯลฯ เป็นการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงที่เป็นอยู่ และไม่ลำเอียง

๓) หลักการไม่ประณาม หรือ ดำเนินคดีกับผู้ใช้บริการ หมายถึง มีความเข้าใจ เห็นใจ ยอมรับปัญหา ไม่ตำหนิตะเยียน

๔) หลักการให้อิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง หมายถึง เป็นผู้คอยแนะนำชี้ช่องทาง พร้อมให้กำลังใจ

๕) หลักการรักษาความลับ คือ ต้องรักษาความลับ แต่ถ้าเป็นการเปิดเผยเพื่อประโยชน์ควรชี้แจงให้ได้รับความยินยอมเสียก่อน

๖) หลักการตระหนักในตนเอง หมายถึง ต้องระลึกอยู่เสมอถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองที่ไม่แสดงกิริยาไม่เหมาะสม พยายามใช้ความรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยสุจริต

๗) หลักการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ หมายถึง พยายามกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน เพื่อสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยดี^{๗๐}

ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โดยใช้การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน ๗ ประการ คือ

๑) พัฒนาความคิดจะเปลี่ยนแปลง ต้องชี้หรือกระตุ้นให้ผู้ขอรับการช่วยเหลือเกิดความกระตือรือร้นที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง

๒) สร้างความสัมพันธ์ที่จะเป็นประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลง

^{๖๙} United Nation, Proceeding of the International Conference of Ministers Responsible for Social Welfare, (1969) : 6.

^{๗๐} ศรีทิพย์ พานิชพันธ์, ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐.

๓) วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการอย่างละเอียดและควรจะต้องมีข้อมูลข่าวสารของผู้รับความช่วยเหลือหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียด ถูกต้องและใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ไตร่ตรอง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการเป็นหลัก

๔) การตรวจสอบทางเลือกในการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหา และสนองตอบความต้องการของผู้ใช้บริการ

๕) การดำเนินการตามทางเลือกที่กำหนด

๖) สร้างความมั่นใจให้แก่กระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อการดำเนินงานตามทางเลือกที่กำหนดได้รับผลพึงประสงค์ ต้องพยายามทำให้สภาพดังกล่าวคงอยู่นานเท่าที่จะยังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือ แม้การช่วยเหลือจากงานสังคมสงเคราะห์จะพ้นหน้าที่ไปแล้วก็ตาม ควรครอบคลุมถึงการขยายผลที่พึงประสงค์ออกไปยังระบบผู้ใช้บริการอื่น ๆ หรือสังคมวงกว้างต่อไป

๗) การยุติกระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงบรรลุเป้าหมายหรือล้มเหลวเนื่องจากเหตุใดก็ตาม ต้องยุติกระบวนการเปลี่ยนแปลง แต่ควรคงความสัมพันธ์ที่ดีไว้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละกรณี^{๗๑}

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศาสนาได้ให้ทัศนะว่า หน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ ดังนี้คือ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัยสี่ สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม เรียกร้องต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และคุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรม ของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ในขณะเดียวกันได้อธิบายว่า บทบาทของพระสงฆ์ทางสังคมสงเคราะห์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาททางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

๑) บทบาททางการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียนและอาคารเรียน พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุน ด้วยทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน

๒) บทบาทด้านสาธารณสุข พระสงฆ์ในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โรคบางโรคหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระ

๓) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทางแก่ประชาชน จิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่มุ่นวาย เข้าใจความหมายของ ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้ การสอนปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดสุขสงบทางจิตใจได้มาก

๔) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต ด้านนี้พระสงฆ์มีบทบาทและมีส่วนช่วยสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์ทางจิตใจ

๕) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ พระเป็นผู้นำชุมชน งานพัฒนาต่าง ๆ ต้องอาศัยวัดและพระสงฆ์ วัดเป็นของประชาชน เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้าน พระภิกษุสามเณรในวัดมีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด

^{๗๑} ยุกา วงศ์ไชย, ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, หน้า ๓๕.

โดยแท้จริง บทบาทของพระสงฆ์เป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของพระสงฆ์ คือ การอบรมสั่งสอนชาวบ้านในทางที่ถูกที่ควร ชาวบ้านได้ให้การอุปการะปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ ให้มีกำลังศึกษาปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ก็ควรอนุเคราะห์ชาวบ้านเป็นการตอบแทน^{๗๒} อาจเป็นเพราะว่าพระเป็นผู้นำทางด้านวัตถุและจิตใจ บทบาทของพระในอดีตนั้นนอกจากเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อสอนคนอื่นแล้ว อาชีพของพระคือการศึกษาตัวเอง ที่เรียกว่าสิกขาอาชีพ หน้าที่ของพระผู้ให้การศึกษา มีดังนี้

- ๑) ต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เรียน ทั้งทางด้านสติปัญญา จิตใจ และแนะแนว
- ๒) ต้องอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลนปัจจัย ๔
- ๓) ต้องช่วยรักษาพยาบาลผู้เรียนที่ได้รับบาดเจ็บป่วย จนทุเลาและหายขาด
- ๔) สงเคราะห์ด้วยหน้าที่การงาน รับผิดชอบถึงขั้นฝากงาน หางานให้ทำ
- ๕) สงเคราะห์และปฏิบัติต่างผู้เรียนทุกคนด้วยความเมตตาเสมอกัน^{๗๓}

อาจมองได้ว่า รูปแบบการพัฒนารูปแบบและบทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้าม คือ มองว่าศาสนาควรมีหน้าที่ ๒ ประการคือ ผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงามและจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเรียกร้องและแสวงหาสังคมที่ดีกว่าในด้านพระสงฆ์จะต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนา เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตระธรรมอย่างเดียวแล้ว ก็เท่ากับว่าพระสงฆ์ขาดเมตตาธรรม กรุณาธรรม และไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ ยิ่งพระสงฆ์ละทิ้งปัญหาของสังคมออกไปเท่าใด สังคมก็จะไม่มองเห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์เท่านั้น ประการสำคัญที่สุดควรจะมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้เข้าใจในสภาพสังคม เน้นหนักในทางความเป็นผู้นำและมีความรู้ในการพัฒนาสังคม^{๗๔} ในขณะเดียวกัน ในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการการทำงานทางการเมือง ทั้งที่ทำงานโดยอิสระและร่วมกับรัฐบาล พอสรุปได้ดังนี้

๑) ความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียสละ
 ดังนี้ เมื่อพระสงฆ์ได้ออกธุดงค์ไปในพื้นที่ต่าง ๆ หรือเมื่อได้ไปอบรมประชาชนตามนโยบายพระธรรมทูตในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้พบเห็นถึงปัญหาความทุกข์ยากต่าง ๆ ของประชาชนจึงปลุกเร้าพื้นฐานทางจิตใจและพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

๒) จากประสบการณ์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้พบเห็นชุมชนอื่นดีกว่า ประชาชนได้รับการพัฒนาจนมีสภาพการดำรงชีวิตที่สุขสบายมากกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของคนภายในชุมชนจึงต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนให้ทัดเทียมกัน

^{๗๒} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๒๙), หน้า ๗๑.

^{๗๓} สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษ, (กรุงเทพมหานคร : นีลนารการพิมพ์, ๒๕๓๔),

^{๗๔} สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

๓) เนื่องจากพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพื้นเพเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น เป็นผู้เกิดและโตอยู่ในชุมชนนั้น จึงมีความรู้และเห็นสภาพปัญหา ความยากจนของประชาชนในชุมชนมา โดยตลอด การใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิต ถึงแม้จะสามารถตัดขาดจากเรื่องทางโลกได้ในระดับหนึ่ง แต่ ไม่มีทางที่จะตัดขาดได้โดยสิ้นเชิง จึงต้องเข้ามาพัฒนาชุมชน

๔) การเล็งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถ้าหากชุมชนขาดแคลน มีความทุกข์ยาก หรือด้อยพัฒนาแล้ว วัดจะดำรงอย่างสวยงามหรือเจริญอยู่ได้อย่างไร เมื่อชาวบ้านไม่มีกิน พระสงฆ์จะมีฉันอย่างสมบูรณ์ได้อย่างไร ดังนั้น วัดหรือพระสงฆ์กับชาวบ้านจึงต้องพัฒนาไปควบคู่กัน บ้านพึ่งวัด และวัดพึ่งบ้าน เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เพราะฉะนั้น เมื่อพบเห็นหมู่บ้าน ไม่เจริญ ประชาชนทุกข์ยากมีความลำบาก พระสงฆ์และชาวบ้านจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

๕) เนื่องจากพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา สังคมได้ อีกทั้งพระสงฆ์คือผู้ที่ชาวบ้านในชนบทให้ความเคารพนับถือมาก มีศักยภาพในการชักจูง ชาวบ้านให้เข้าร่วมทำกิจกรรมใด ๆ ได้ง่าย ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการช่วยแบ่งเบาภาระของ ชาวชนบทได้ดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยเสริมสร้างภาพพจน์ที่ดีของพระสงฆ์ต่อชุมชนด้วย^{๗๕}

กล่าวโดยย่อคือ บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นการงานที่กระทำโดยตรงคือ การ สงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุจะกระทำโดยอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้ กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยหรือแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวาง ออกไปโดยการสงเคราะห์^{๗๖}

เมื่อสรุปในขอบเขตของภารกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย งานสาธารณ สงเคราะห์สามารถแยกตามลักษณะสำคัญ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจ อย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล กิจการ ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณะ ประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคและเป็น สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ

๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคู คลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าปลูกต้นไม้ และอื่น ๆ

^{๗๕} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๗๖} อนันต์ วิริยพิณิจ, บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖.

๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้^{๗๗)}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสงเคราะห์ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงไว้ตารางที่ ๑.๔ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๔ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสงเคราะห์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต) (๒๕๓๙, หน้า ๖๑-๖๒)	การสาธารณสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์
กรมการศาสนา (๒๕๔๐, หน้า ๗)	การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย
พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๒๗, หน้า ๖๖)	บทบาทหลักหรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางจิตใจ ส่วนบทบาทรองอาจมีในบางกรณีที่เหมาะสมและควรเข้าไปเกี่ยวข้องในการแนะนำการพัฒนาด้านวัตถุที่เหมาะสม
พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), (๒๕๔๘, หน้า ๒๕)	การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักผ่อนงานนี้จะมีหน่วยงานราชการเข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ ในฐานะผู้ให้การช่วยเหลือ ซึ่งรวมถึงการช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด

^{๗๗)} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๖๒.

ตารางที่ ๑.๔(ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๗, หน้า ๕)	การสงเคราะห์ ควรจะสงเคราะห์ด้วยสิ่งต่อไปนี้ ๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม ๓) ควรสงเคราะห์ให้มีความสว่างทางวิญญาณ ๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี ๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ ๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง
ไพบูลย์ เสียงก้อง (๒๕๔๔, หน้า ๒๖)	งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้
คุณ โทจันทร์ (๒๕๓๗, หน้า ๒๗)	การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับ คนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคม ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคล

ตารางที่ ๑.๔(ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ชวนะ ภวภานันท์ (๒๕๒๗, หน้า ๕๑)	บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทย ในปัจจุบันที่สำคัญ คือ สันสอนธรรม ศีลธรรมแก่ ประชาชน กระทำตนเป็นแบบอย่างแห่งความดี ช่วยชาติประหยัดเศรษฐกิจตามพระวินัย ช่วยใน ด้านการศึกษาของชาติ สงเคราะห์ด้านจิตใจแก่ ประชาชน และเป็นผู้ผู้นำในการพัฒนาสังคม
ทินพันธ์ นาคะตะ (๒๕๒๙, หน้า ๕)	หน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ คือ ศึกษาประพฤติ ปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่ หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุ สงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรม ให้แก่ประชาชนด้วย
ประเวศ วะสี (๒๕๒๕, หน้า ๕๗-๕๘)	ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาและ บทบาทจากพุทธเจตนาเดิม คือ สงเคราะห์ ชาวโลก กลับกลายมาเป็นไม่เข้าใจและไม่สนใจ ความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่เข้าใจเรื่องของคน จน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางสถาบันสงฆ์ ควรกระตุ้นให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทใน สังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทให้มากขึ้น
สมพร เทพสิทธา (๒๕๔๑, หน้า ๘)	สังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ศิลป์ในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้ สามารถช่วยตนเองและสังคมได้
Arthur E. Fink (1974, p. 3)	การสงเคราะห์เป็นการจัดบริการเพื่อส่งเสริม พัฒนาขีดความสามารถภายในของแต่ละบุคคล ทำให้เขาทั้งหลายสามารถทำหน้าที่ของตนเองใน สังคม (Social Functioning) ได้อย่างเหมาะสม
Herbert H. Stroup (1960, pp. 1-2)	การสังคมสงเคราะห์เป็นการใช้วิธีการตามหลัก การทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะให้ผู้รับบริการหรือ เป้าหมายสามารถช่วยตนเองได้

ตารางที่ ๑.๔(ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
United Nation (1969, p. 6)	จุดประสงค์ของการพัฒนาประเทศในทุกประเทศ ได้แก่ การมุ่งให้เกิดโอกาสที่แต่ละบุคคลจะได้ใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่ ในฐานะเป็นพลเมืองผู้ที่มีคุณภาพ และการศึกษามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในทุกประเทศ ไม่ว่าหน้าที่และโครงการของสังคมสงเคราะห์จะถูกตีความอย่างใดก็ตาม งานสังคมสงเคราะห์ก็ถูกจัดว่าเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์ของการพัฒนา
ศรีทัฬหิม พานิชพันธ์ (๒๕๒๕, หน้า ๖๐)	ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์พึงต้องยึดหลัก ดังนี้ ๑) หลักการเป็นตัวของตัวเอง ๒) หลักการยอมรับ ๓) หลักการไม่ประณาม ๔) หลักการให้อิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง ๕) หลักการรักษาความลับ ๖) หลักการตระหนักในตนเอง ๗) หลักการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ
เสฐียรพงษ์ วรรณปก (๒๕๒๙, หน้า ๗๑)	หน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ เกิดจากการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับกฎข้อในเรื่องปัจจัยสี่ และคุณธรรมเมตตาธรรม กรุณาธรรมของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ แต่อย่างไรก็ดี บทบาทของพระสงฆ์ทางสังคมสงเคราะห์ที่ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาททางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจ การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น
สนิท ศรีสำแดง (๒๕๓๔, หน้า ๑๘๑)	หน้าที่ของพระผู้ให้การศึกษา มีดังนี้ ๑) ต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เรียน ๒) ต้องอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลน ๓) ต้องช่วยรักษาพยาบาลผู้เรียน ๔) สงเคราะห์ด้วยหน้าที่การงาน ๕) สงเคราะห์และปฏิบัติต่างผู้เรียนทุกคนด้วยความเมตตาเสมอกัน

ตารางที่ ๑.๔(ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อนันต์ วิริยพิณิจ (๒๕๒๕, หน้า ๔๖)	บทบาทของพระสงฆ์ไทยเป็นการทำงานที่กระทำโดยตรง คือ การสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุจะกระทำโดยอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยหรือแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางไปโดยการสงเคราะห์
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (๒๕๓๙, หน้า ๖๖)	ขอบเขตของภารกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย มี ๔ ประการ คือ ๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อการสาธารณประโยชน์ ๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

สรุปได้ว่า งานสาธารณสงเคราะห์หรือการสังคมสงเคราะห์ เป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ เป็นการดำเนินงานที่ต้องประกอบด้วยศาสตร์และศิลป์ในการป้องกัน ปั้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือสังคมที่ประสบปัญหา โดยการนำวัตถุ ความรู้ ความเข้าใจ ที่เกี่ยวข้อง กับมนุษย์และสังคม ผสมผสานกับหลักการ วิธีการสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือให้บุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือสังคม สามารถพึ่งพาตนเองได้ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี เป็นงานที่สำคัญที่พระสงฆ์ให้ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ และยังเป็นการสร้าง ความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายกฎระเบียบของบ้านเมือง เพื่อมุ่งพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกาย วาจา และใจอันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติ ต่อไป

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการศึกษาค้นคว้าจากวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ในประเทศ ดังนี้

๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระมหาอำนาจ ปวทุฒโน (พันธ์ปัญญา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักการจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมในด้านการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ด้านการจัดองค์การ (Organizing) อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ด้านการบริหารบุคคล (Staffing) อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ด้านการอำนวยความสะดวก (Directing) อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง และด้านการควบคุม (Controlling) อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง^{๗๘}

พระครูสังวรสุตกิจ (อนันต์ ญาณสวโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์การพระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า ในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ มีการช่วยเหลือสังคมในมิติต่าง ๆ เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ แต่ยังมีข้อจำกัดสำหรับงานด้านนี้ ผู้บริหารควรมีการสร้างจิตสำนึกของคณะสงฆ์บนฐานความคิดที่ว่ามีชีวิตอยู่เพื่อสังคมและอยู่ได้ด้วยการให้ และมีข้อเสนอเพื่อการพัฒนาองค์การว่า ควรสร้างสรรค์กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์การของคณะสงฆ์ ผ่านกระบวนการคิดและจูงใจร่วมกัน (Motivation) ด้วยการสร้างทีมงาน (Teamwork) ตามระบบการที่เกิดจากการอยู่ร่วมกัน การประสานงาน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในองค์การ โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบองค์การอย่างมีแบบแผน เพื่อให้องค์การสามารถแก้ไขปัญหาและมีการพัฒนาการอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเกิดแนวทางการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานขององค์การ^{๗๙}

^{๗๘} พระมหาอำนาจ ปวทุฒโน (พันธ์ปัญญา), “การพัฒนาแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๗๙} พระครูสังวรสุตกิจ (อนันต์ ญาณสวโร), “การพัฒนาองค์การพระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

อนุวัต กระสังข์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาบริโภคนิยมของเยาวชนนั้น สถาบันครอบครัว สังคม ต้องปรับเปลี่ยนมาตรฐานการเลี้ยงดูหรือจัดการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาสติปัญญาของเยาวชนให้ถูกต้องเหมาะสม และจัดการศึกษาอบรมขัดเกลาเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าวัฒนธรรมอันดีงาม นอกจากนี้ ต้องสร้างโอกาสทางการศึกษาที่ถูกต้องเหมาะสมถูกต้องเพียงพอ ส่วนการพัฒนาเยาวชนโดยการพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาคนเต็มทั้งระบบ โดยมีหลักไตรสิกขา คือ ๑) การฝึกอบรม ได้แก่การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ๒) การศึกษา ได้แก่การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ และ ๓) การพัฒนา ได้แก่การพัฒนาปัญญา และหลักธรรมสนับสนุนและสร้างภูมิคุ้มกันกระแสบริโภคนิยม ได้แก่ วิธีการแห่งปัญญาแบบอริยสัจ ที่มุ่งตรงต่อปัญหาที่ต้องการจะพิจารณาและเป็นวิธีคิดที่เป็นไปตามเหตุและผล โดยสืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วทำการแก้ไขที่ต้นเหตุเพื่อขจัดปัญหาให้หมดไป โดยกระบวนการจะอยู่ในรูปของการพัฒนาใน ๓ ด้านร่วมกันคือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันและส่งผลต่อกันเป็นปัจจัยแก่กันในการบวนการพัฒนาองค์กร^{๘๐}

อัฐทพร พลปัทพี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะองค์กรธุรกิจสมรรถนะสูงตามแนวพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า ในการดำเนินงานการพัฒนาสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อการพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรได้อย่างเหมาะสมทุกองค์ประกอบของความเป็นองค์กรสมรรถนะสูง (7'S) คือหลักอิทธิบาท ๔ ที่จะทำให้ทุกคนมีใจรักการพัฒนา มีความเพียรพยายามต่อการพัฒนา มีจิตมุ่งมั่นทุ่มเทต่อการพัฒนาและมีการตรวจสอบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยที่ทุกคนทุกระดับโดยเฉพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต้องมีหลักปาปนิกรธรรม ๓ ตั้งแต่การมีวิสัยทัศน์ที่ดี มีความเชี่ยวชาญในงาน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคลากรทุกคนทุกระดับรวมถึงการมีหลักพรหมวิหาร ๔ ที่ทำให้คนเกิดความรักสามัคคี มีความเอื้ออาทรต่อกัน^{๘๑}

ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพุทธเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลในจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตใจของประชาชนเป็นลำดับแรก โดยการปลูกฝังหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะในการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งพบว่า แนวหลักธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการที่จะใช้เสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้แก่ประชาชน^{๘๒}

^{๘๐}อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๘๑}อัฐทพร พลปัทพี, “การพัฒนาคุณลักษณะองค์กรธุรกิจสมรรถนะสูงตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๘๒}ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา, “การพัฒนาเชิงพุทธเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

อาชาตา สุตเส้นผม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของกรรมธุรกิจพลังงานกระทรวงพลังงาน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกรรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงานตามหลักพุทธธรรมสามารถดำเนินการพัฒนาได้ ตามองค์ประกอบที่สำคัญแนวหลักพุทธธรรมของกรรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงาน ตาม Model ที่ค้นพบ คือ การพัฒนากรรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงานตามนโยบายขององค์กรต้องทำอย่างมีแบบแผนและเป็นระบบ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา ด้านสมานัตตตา และองค์ประกอบ ด้านบรรยากาศ ด้านปฏิสัมพันธ์ ด้านการอบรมด้านการปฏิบัติ ด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหาร ด้านการจัดการ จึงทำให้องค์กรมีความเจริญอย่างยั่งยืน^{๘๓}

ธงชัย สิงอุดม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘” จากผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของผู้นำที่ควรให้ความสนใจในสมาชิกในการส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และพฤติกรรมของผู้นำที่ต้องให้ความสนใจกับการทำให้เป้าหมายของงาน จะมีการกำหนดเป้าหมายมาตรฐาน มีการมอบหมายงานรวมทั้งการผลักดันให้เกิดความสำเร็จ ส่วนภาวะผู้นำที่ผู้นำควรมีและควรได้รับการพัฒนา สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประการ คือ ๑) พฤติกรรมของผู้นำที่ควรให้ความสนใจในสมาชิก โดยผู้นำที่ให้ความสนใจแก่สมาชิกจะส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และ ๒) พฤติกรรมของผู้นำที่ต้องให้ความสนใจกับการทำให้เป้าหมายของงาน หรือขององค์กรประสบความสำเร็จ จะต้องให้ ความสนใจในการทำให้เป้าหมายและงานประสบความสำเร็จ โดยจะมีการกำหนดเป้าหมายมาตรฐาน มีการมอบหมายงานรวมทั้งการผลักดันให้เกิดความสำเร็จ เหล่านี้คือ พฤติกรรมภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพได้ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคีแก่สังคมได้^{๘๔}

กริชพัฒน์ ภูวนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุขของบ้านดอนมันมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) สร้างความสัมพันธ์ ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาความต้องการของชุมชน ๒) วิเคราะห์ปัญหา การพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงการ ๓) ทดลองและประเมินผลการใช้ และ ๔) การคืนความรู้สู่ชุมชน รูปแบบนี้สามารถส่งเสริมให้ประชาชนได้ขบคิดปัญหาร่วมกัน สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาด้วยฐานะที่เท่าเทียมกัน ดำเนินกิจกรรมที่มีพลังเพื่อเสริมความเข้มแข็งประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป^{๘๕}

^{๘๓} อาชาตา สุตเส้นผม, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของกรรมธุรกิจพลังงานกระทรวงพลังงาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๘๔} ธงชัย สิงอุดม, “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๘๕} กริชพัฒน์ ภูวนา, “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔).

ภิรมย์ จันทวารและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาชนบท บ้าน วัด โรงเรียน : โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์” จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้การพัฒนาชุมชน โดยใช้รูปแบบของ “บวร” มีกระบวนการที่น่าสนใจ ๓ ประเด็น คือ ๑) บทบาทของชาวบ้าน ขึ้นอยู่กับวิธีการที่สามารถจะนำชาวบ้านมาสู่กระบวนการโดยรูปแบบใดรูปหนึ่งเท่านั้น ๒) บทบาทพระสงฆ์ เป็นผู้นำแห่งศรัทธาเข้าไปกับคนทุกระดับ และ ๓) ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ๓ สถาบัน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำไปสู่ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน^{๘๖}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ตามที่ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ สามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๕ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๕ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนา

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาอำนาจ ปาตุมน (พันธ์ปัญญา) (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การพัฒนาการจัดการอยู่บนแนวคิดการพัฒนา กระบวนการทางการจัดการ ๖ ประการ คือ การ วางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การ อำนาจการ และด้านการควบคุม
พระครูสังวรสุตกิจ (อนันต์ ญาณสวโร) (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การพัฒนาองค์การพระพุทธศาสนาในด้านการสา ธารณสงเคราะห์มีการช่วยเหลือสังคมในมิติต่าง ๆ เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ แต่ยังมี ข้อจำกัดสำหรับงานด้านนี้ ผู้บริหารควรมีการ สร้างจิตสำนึกของคณะสงฆ์บนฐานความคิดที่ว่ามี ชีวิตอยู่เพื่อสังคมและอยู่ได้ด้วยดีการให้
อนวัต กระสังข์ (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาค้นเต็มทั้ง ระบบ โดยมีหลักไตรสิกขา คือ ๑) การฝึกอบรม ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ๒) การ ศึกษา ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ และ ๓) การพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาปัญญาและสร้าง ภูมิคุ้มกันกระแสบริโภคนิยม โดยกระบวนการจะ อยู่ในรูปของการพัฒนาใน ๓ ด้านร่วมกัน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญา

^{๘๖} ภิรมย์ จันทวารและคณะ, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาชนบท บ้าน วัด โรงเรียน : โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ข.

ตารางที่ ๑.๕ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
อัฐภร พลปัทพี (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณทิต, ๒๕๕๖)	ในการดำเนินงานการพัฒนาสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อการพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรได้อย่างเหมาะสม และควรให้ความสำคัญกับหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ทุกคนมีใจรักการพัฒนา มีความเพียรพยายามต่อการพัฒนา มีจิตมุ่งมั่นทุ่มเทต่อการพัฒนาและมีการตรวจสอบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
ภูริวัจน ปุณยวุฒิปรีดา (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณทิต, ๒๕๕๖)	ในการพัฒนาต้องเริ่มที่การพัฒนาด้านจิตใจของประชาชนเป็นลำดับแรก โดยปลูกฝังหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะแก่ประชาชน
อาธาดา สุดเส้นผม (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณทิต, ๒๕๕๖)	หลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา และองค์ประกอบด้านบรรยากาศ ปฏิสัมพันธ์ การอบรมด้านการปฏิบัติ กายภาพ สิ่งแวดล้อม การบริหาร และการจัดการ เป็นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน
ธงชัย สิงอุตม (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณทิต, ๒๕๕๖)	ในการพัฒนานั้น พฤติกรรมของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ โดยผู้นำต้องให้ความสนใจแก่สมาชิก ส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลากร และ พฤติกรรมของผู้นำต้องให้ความสนใจกับการทำให้เป้าหมายของงาน
กริชพัฒน์ ภูวนา (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณทิต, ๒๕๕๔)	การพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุขมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ สร้างความสัมพันธ์ วิเคราะห์ปัญหา ทดลองและประเมินผลการใช้ และคืนความรู้สู่ชุมชน
ภิรมย์ จันถาวร และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๔๗)	การพัฒนาในรูปแบบของ “บวร” มี ๓ ประเด็น ๑) บทบาทของชาวบ้าน ๒) บทบาทพระสงฆ์ เป็นผู้นำแห่งศรัทธาเข้าไปกับคนทุกระดับ ๓) ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ๓ สถาบัน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาการจัดการอยู่บนแนวคิดการพัฒนากระบวนการทางการจัดการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และด้านการควบคุม แต่ควรเริ่มต้นที่การพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาคนเต็มทั้งระบบตามหลักไตรสิกขา และควรให้ความสำคัญกับหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ทุกคนมีใจรักการพัฒนา มีความเพียรพยายามต่อการพัฒนา มีจิตมุ่งมั่นทุ่มเทต่อการพัฒนาและมีการตรวจสอบประเมิน ผลอย่างต่อเนื่อง ประการสำคัญ คือ ในการพัฒนานั้น พฤติกรรมของผู้ใช้เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์การพระพุทธศาสนาในด้านการสาธารณสงเคราะห์ให้มีการช่วยเหลือสังคมในมิติต่าง ๆ เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ในรูปแบบ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน ผ่านกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริการจัดการ

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระครูศรีรัตนธรรมวิเทศ (ปกานนท์ พิลานันท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทย” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่ควรพัฒนาคือ ด้านสถานที่ให้มีความเป็นสปปายะ (ที่อยู่ เสนาสนะสปปายะ, โคจรคาม การเดินทาง สะดวก, การพูดคุย ธรรมสรวนสปปายะ, บุคคล บุคคลสปปายะ, โภชนะ อาหารสปปายะ, ฤดู อุดุสปปายะ และอิริยาบถ) สำหรับจัดการกิจกรรมการสอนกัมมัฏฐานให้เพียงพอ และให้ความอบอุ่นเพียงพอ ด้านวิทยากร ควรมีความรู้ดี ความประพฤติดี และมีความสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และด้านการบริหารจัดการ ให้มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว ควรมีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน รวมทั้งควรมีคู่มือการสอนกัมมัฏฐานและอุปกรณ์ในการเผยแผ่ธรรม^{๘๗}

พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ (การะเวก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” จากผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้เกิดความคิดริเริ่มแก่ชาวบ้าน ว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยทำหน้าที่เหมาะสมกับบทบาท คำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นผู้นำในการเสียสละ แสดงภาวะในการเป็นผู้นำที่มีอยู่ให้ประจักษ์แก่คณะสงฆ์และประชาชน ด้วยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์^{๘๘}

^{๘๗} พระครูศรีรัตนธรรมวิเทศ (ปกานนท์ พิลานันท์), “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๘๘} พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ (การะเวก), “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระอานวย หมอกเมฆ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค ๔” จากผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติหน้าที่ดีมาก ซื่อสัตย์สุจริต บริหารวัดโปร่งใส แต่ยังให้ความสำคัญกับหลักความประหยัดความคุ้มค่า และการทำงานเป็นทีมน้อย จึงนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์สำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ เรียกว่า “ปัญจบริหาร” ประกอบด้วย (๑) กลยุทธ์การถือธรรมเป็นใหญ่ (๒) กลยุทธ์การป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง (๓) กลยุทธ์ปฏิบัติหน้าที่ศีลธรรม (๔) กลยุทธ์การทำงานที่ดีให้สำเร็จความประสงค์ และ (๕) กลยุทธ์การสงเคราะห์อันเป็นความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล^{๘๙}

วิทยา จันทรแดง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชน เข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคี สนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทาง ในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟู ชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน^{๙๐}

ชัชภูมิ สีสชมพู ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการการบริหารจัดการที่ดีทุกด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการมีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านกระบวนการบริหารจัดการ และส่วนด้านภาวะผู้นำและด้านกระบวนการบริหารจัดการเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ ส่วนด้านการบริหารตามแผนบุคลากร การบริหารตามแผนงบประมาณ การบริหารตามแผนการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาการวางแผนปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และตรวจสอบถ่วงดุล การรายงานผลการจัดการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำไปใช้พบว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากทุกรูปแบบ^{๙๑}

^{๘๙} พระอานวย หมอกเมฆ, “กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค ๔”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยภาคกลาง, ๒๕๕๖).

^{๙๐} วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕).

^{๙๑} ชัชภูมิ สีสชมพู, “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘).

พิสมัย เสือเผ่า ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการให้บริการประชาชนของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคาย” จากผลการวิจัยพบว่า การให้บริการประชาชนของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคาย มีปัญหาสำคัญที่ต้องดำเนินการแก้ไขโดยเร่งด่วน คือ การวางแผน ด้วยเหตุที่ไม่ได้มีการกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จของงานให้บริการประชาชนในแต่ละงาน และไม่ได้เผยแพร่หลักเกณฑ์การปฏิบัติงานด้านการให้บริการแก่ประชาชนไว้โดยเปิดเผย รวมถึงการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้รับบริการเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลปฏิบัติงานให้บริการประชาชนของข้าราชการของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง^{๙๒}

เพชริน สงค์ประเสริฐ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” จากผลการวิจัยพบว่า การทำงานเป็นทีม เป็นการร่วมกันดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดภารกิจ ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้และค้นหาปัญหา การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผนปฏิบัติงาน การนำแผนไปปฏิบัติ และการประเมินผลลัพธ์ ตามลำดับ ตามภารกิจและขอบข่ายงานวิชาการในสถานศึกษา ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน^{๙๓}

ปรีชา กันธิยะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ประกอบด้วย ปรัชญา คือ คุณธรรมนำความรู้ สร้างทักษะอาชีพ พัฒนาสังคม วิสัยทัศน์ คือ เสริมสร้างคุณธรรม ความรู้ พัฒนามาตรฐานอาชีพ อนุรักษ์สืบทอด ศาสนพิธี พัฒนาคนดี มีคุณธรรม และความสมานฉันท์ให้สังคมเป็นสุขตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านพันธกิจ มุ่งที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม บูรณาการระบบศาสนาวัฒนธรรม ร่วมกับระบบการศึกษาพัฒนาจิตใจและความสามารถในการให้เยาวชนร่วมพัฒนาสังคมและส่วนรวม และเป้าหมาย คือ การมุ่งที่จะพัฒนาส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม โดยอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เด็กและเยาวชนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน^{๙๔}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ตามที่ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ สามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๖ ดังนี้

^{๙๒}พิสมัย เสือเผ่า, “แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการให้บริการประชาชนของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๙๓}เพชริน สงค์ประเสริฐ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐).

^{๙๔}ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๒).

ตารางที่ ๑.๖ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระครูศรีรัตนธรรมวิเทศ (ปกานนท์ พิลานันธุ์) (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การบริหารจัดการในด้านสถานที่ของวัดควรยึดหลักความเป็นสัปปายะ ทั้ง ๗ ประการ คือ ที่อยู่ เสนาสนะสัปปายะ, โคจรคาม การเดินทางสะดวก, การพูดคุย ธรรมัสสนสัปปายะ, บุคคล บุคคลสัปปายะ, โภชนะ อาหารสัปปายะ, ฤดู อุตุสัปปายะ และอิริยาบถ
พระมหาศรณชัย มหาปุณโณ (การะเวก) (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ใน ปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา พระสงฆ์จึงควรมีบทบาท ด้วยการเสนอแนะให้เกิดความคิดริเริ่มว่า ใน ชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ และไม่ ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นผู้นำในการเสียสละ ด้วย การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
พระอำนวย หมอกเมฆ (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๕๖)	ปัญจบริหาร เป็นกลยุทธ์สำหรับการบริหารวัด ประกอบด้วย การถือธรรมเป็นใหญ่ การป้องกัน ความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง การปฏิบัติ หน้าที่ศีลธรรม การทำงานที่ดีให้สำเร็จความ ประสงค์ และการสงเคราะห์อันเป็นความเอื้อเพื่อ เกื้อกูล
วิทยา จันทรแดง (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๕๕)	การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่ดี คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง แบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบ ความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมี แนวทาง ในการนำไปสู่การปฏิบัติ ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนว ทางด้านการฟื้นฟู ชุมชน แนวทางด้านการปรับ ตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของ ชุมชน

ตารางที่ ๑.๖ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ชัยภูมิ สีชมพู (วิทยานิพนธ์การศึกษาคุศฎิบัณฑิต, ๒๕๔๘)	รูปแบบการบริหารจัดการ เมืองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านกระบวนการบริหารจัดการ
พิสมัย เสือเผ่า (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๓)	การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้รับบริการเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลปฏิบัติงานเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบริหารจัดการ
เพชริน สงค์ประเสริฐ (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรคุศฎิบัณฑิต, ๒๕๕๐)	การทำงานเป็นทีม เป็นหัวใจสำคัญยิ่ง ได้แก่ การร่วมกันดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดภารกิจ ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้และค้นหาปัญหา การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผนปฏิบัติงาน การนำแผนไปปฏิบัติ และการประเมินผลลัพธ์
ปรีชา กันธิยะ (วิทยานิพนธ์ปรัชญาคุศฎิบัณฑิต, ๒๕๕๒)	ด้านพันธกิจหลักของการบริการโรงเรียนที่มีพระสอนศีลธรรมมีส่วนร่วม คือ มุ่งที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม บุรณาการระบบศาสนาวัฒนธรรม ร่วมกับระบบการศึกษาพัฒนาจิตใจและความสามารถให้เยาวชนร่วมพัฒนาสังคมและส่วนรวม

สรุปได้ว่า การบริการจัดการเมืองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านกระบวนการบริหารจัดการ ดังกล่าวนี้อืถือว่าการทำงานเป็นทีม เป็นหัวใจสำคัญยิ่ง ได้แก่ การร่วมกันดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดภารกิจ และในส่วนของการบริการจัดการวัดเพื่อการสาธารณประโยชน์ในปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา คำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยจัดสถานที่ของวัดด้วยหลักสัปปายะ มีกลยุทธ์ในการบริการวัดด้วยการสงเคราะห์อันเป็นความเอื้อเพื่อเกื้อกูลแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสันับสนุน มุ่งที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม บุรณาการระบบศาสนาวัฒนธรรม ร่วมกับระบบการศึกษาพัฒนาจิตใจให้ร่วมกันพัฒนาสังคมและส่วนรวม

๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กองแผนงาน กรมการศาสนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมชาติปโตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยหลักหรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น และ ๒) ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่น ๆ^{๙๕}

ประทุม อังกูรโรหิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการและบุคคลทั่วไปสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังไม่ถึง ๒) วัดทั้งหัววัด และเสถียรธรรมสถานมีจุดอ่อนจุดแข็งที่แตกต่างกัน แต่เผชิญปัญหาและ อุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน เช่น ด้านเงินทุนและบุคลากร ขณะที่เสถียรธรรมสถานได้รับความร่วมมือ จากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระดับที่น่าพึงพอใจ ชาวบ้านมักมีทัศนคติว่างานสังคมสงเคราะห์ที่วัดทั้งหลายทำมิใช่กิจของสงฆ์ และ ๓) การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพน่าจะเป็นการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับรัฐและชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน และใช้สื่อช่วยในการเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น ที่สำคัญคือการสร้างความสมดุลระหว่างการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กับการเผยแผ่ธรรม นอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องมีความระมัดระวังด้านความประพฤติให้อยู่ในกรอบของพระวินัยและจารีตประเพณีในขณะปฏิบัติภารกิจให้การสงเคราะห์ประชาชน ในภาพรวม องค์ความรู้ที่สามารถช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาในสังคมพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างสำหรับพระสงฆ์และวัดอื่น ๆ ที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้^{๙๖}

^{๙๕} กองแผนงาน กรมการศาสนา, “ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, **รายงานการวิจัย**, (กองแผนงาน กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ก-ข.

^{๙๖} ประทุม อังกูรโรหิต, “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

พระโชติ บดีรัฐ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาคน การบริหารภาระงาน และการบริหารองค์กร ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้ความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^{๙๗}

ชุตินา สัจจามันท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีบทบาทเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัยยาศัย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม สร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลชุมชนและสังคม และ ๒) วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยได้ดำเนินการสอดคล้องตามแนวทางการจัดการศึกษามาตรา ๒๕ ที่รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบแหล่งการเรียนรู้สำคัญที่จัดตั้งและบริการเรียนรู้แก่ประชาชน^{๙๘}

คุณ ไทชน์ และเทพพร มังธานี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” จากผลการวิจัยพบว่า ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านพบว่า ด้านการปกครองมีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจนมีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษาพบว่าสามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งผดุงพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้านการศึกษาสงเคราะห์พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัดและมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัด ด้านสาธารณูปการเนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก จึงทำให้จัดศาสนวัตถุและเสนาสนะตามสภาพบริเวณวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด^{๙๙}

^{๙๗}พระโชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

^{๙๘}ชุตินา สัจจามันท์, “รูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๘), หน้า ข.

^{๙๙}คุณ ไทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

สุญาดา สุนทรสารทูล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชนในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การสร้างครอบครัวต้นแบบที่มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมที่ดีมาเป็นต้นแบบ และขยายผลโดยการจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการ และมีการขยายผลไปสู่ชุมชนใกล้เคียง ๒) สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้อัฒนธรรมชุมชนเกี่ยวกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ รวมถึงภาคเอกชน เริ่มตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติการ การตรวจสอบ การดำเนินการให้เหมาะสม รวมถึงการประเมินผล ๓) จัดทำพื้นที่ชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มทางสังคมโดยชุมชนจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์พร้อมทั้งมีครูอาสาสมัครในพื้นที่คอยดูแลและให้คำแนะนำ และ ๔) ภาครัฐเป็นแกนกลางในการเชิญชวนภาคเอกชนเข้าร่วมมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน พร้อมทั้งจัดทำโครงการเพื่อนำครอบครัวต้นแบบไปประชาสัมพันธ์ และมีการขยายผลโดยพาครอบครัวต้นแบบไปศึกษาดูงานหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๐๐}

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กร อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์กรการเผยแผ่ขึ้น โดยให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลืองานกิจการคณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดให้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีกรอบนโยบาย ภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี ก็ได้นำแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้าและทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๐๑}

^{๑๐๐} สุญาดา สุนทรสารทูล, “รูปแบบความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๕๒).

^{๑๐๑}บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ดำรงศักดิ์ จันทิพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ให้บริการ” จากผลการวิจัยพบว่า ระบบการให้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ภาครัฐยังคงดำเนินไปในแนวทางของอุดมการณ์และความเป็นวิชาชีพท่ามกลางกระแสหรืออิทธิพลของระบบตลาดและการแข่งขันเสรีที่มีผลกระทบต่อนความคาดหวังของผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาที่ฝังอยู่ในระบบราชการที่กระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ให้กับผู้ให้บริการ ปัญหาที่เป็นรูปธรรมในการจัดการ ได้แก่ ปัญหาการบริหารงานบุคคล ปัญหาการขาดฐานข้อมูลของผู้ใช้บริการและการจัดการระบบสารสนเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนหรือคัดเลือกผู้ให้บริการตลอดจนการนำส่งการบริการที่ตรงตามความต้องการ เป็นต้น^{๑๐๒}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ ตามที่ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ สามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๗ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๗ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์

นักวิจัย	ผลการวิจัย
กองแผนงาน กรมการศาสนา (รายงานการวิจัย, ๒๕๔๒)	ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย ๑) ปัจจัยหลัก ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะ ๒) ปัจจัยเสริม ได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้งบรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่น ๆ
ประทุม อังกูโรหิต (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๓)	พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการ และบุคคลทั่วไปล้วนสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง

^{๑๐๒} ดำรงศักดิ์ จันทิพย์, “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ให้บริการ”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙).

ตารางที่ ๑.๗ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระโชติ บดีรัฐ (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	การพัฒนางานของคณะสงฆ์ ต้องเริ่มต้นที่การอบรมให้พระสงฆ์ให้การให้เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป
ชุตินา สัจจามันท์ (รายงานการวิจัย, ๒๕๔๘)	วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีบทบาทเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม สร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลชุมชนและสังคม
คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี (รายงานการวิจัย, ๒๕๔๖)	ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของวัดในปัจจุบันพบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด
สุญาดา สุนทรสารทูล (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๒)	ภาครัฐควรเป็นแกนกลางในการนำภาคเอกชนเข้าร่วมมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน
บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๖)	การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงานในสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อม ดังเช่นที่ พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กร อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร

ตารางที่ ๑.๗ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ดำรงศักดิ์ จันทิพย์ (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๔๙)	ระบบการให้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ภาครัฐยังคงดำเนินไปในแนวทางของอุดมการณ์และความเป็นวิชาชีพท่ามกลางกระแสหรืออิทธิพลของระบบตลาดและการแข่งขันเสรีที่มีผลกระทบต่อความคาดหวังของผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาที่ฝังอยู่ในระบบราชการที่กระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ให้กับผู้ให้บริการ ปัญหาที่เป็นรูปธรรมในเชิงการจัดการ ได้แก่ ปัญหาการบริหารงานบุคคล ปัญหาการขาดฐานข้อมูลของผู้ใช้บริการและการจัดการระบบสารสนเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนหรือคัดเลือกผู้ให้บริการตลอดจนการนำส่งการบริการที่ตรงตามความต้องการ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ปัจจุบันระบบการให้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ภาครัฐยังคงดำเนินไปในแนวทางของอุดมการณ์และความเป็นวิชาชีพท่ามกลางกระแสหรืออิทธิพลของระบบตลาดและการแข่งขันเสรีที่มีผลกระทบต่อความคาดหวังของผู้ให้บริการ ซึ่งยังคงมีปัญหาที่ฝังอยู่ในระบบราชการที่กระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ให้กับผู้ให้บริการ ปัญหาที่เป็นรูปธรรมในเชิงการจัดการ ฯลฯ ในขณะเดียวกัน มีพระสงฆ์ นักวิชาการ และบุคคลทั่วไปต้องการสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง โดยอาศัยความเป็นศูนย์กลางชุมชนของวัด โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม สร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลชุมชนและสังคม อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส และปัจจัยเสริม ได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ ประการสำคัญ คือ ภาครัฐควรเป็นแกนกลางในการนำภาคเอกชนเข้าร่วมมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๗.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น ๓๔ รูป/คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตารางที่ ๑.๘ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์	ตำแหน่ง
๑	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)	เจ้าคณะภาค ๑๕
๒	พระเทพญาณมุนี (เสริมชัย ชยมงฺคโล)	เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
๓	พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจรรคุโณ)	เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี
๔	พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ)	เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
๕	พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร)	เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
๖	พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ)	รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๗	พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต	รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี
๘	พระครูวิจิตรธรรมธาดา (พาน จิตตสุโภ)	เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๙	พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญฺโญ)	เจ้าคณะอำเภอท่ายาง
๑๐	พระครูศรีธรรมวาที (ศักดิ์ อคฺคปญฺโญ)	รองเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี
๑๑	พระครูคุณสารานุกูล (ประพัช คุณสาโร)	รองเจ้าคณะอำเภอเมืองโพธาราม
๑๒	พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตบโก)	รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง
๑๓	พระครูภาวนาโชติคุณ (ก๊วยไธ ชุตินฺธโร)	เจ้าคณะตำบลปากช่อง เขต ๒
๑๔	พระครูศรีธรรมนาท (ดำเกิง เขมสิริ)	เจ้าคณะตำบลท่าผา
๑๕	พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล อพโล)	เจ้าคณะตำบลหนองหญ้าปล้อง เขต ๒
๑๖	พระครูพิศิษฐ์ประจนาท (แดง นนฺทโย)	เจ้าอาวาสวัดอินทาราม
๑๗	นายนิสิต จันทน์สมวงศ์	ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี

ตารางที่ ๑.๘ (ต่อ)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์	ตำแหน่ง
๑๘	นายสุทธธีรวัช หนูผึ้ง	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
๑๙	นายฉัฐบุรินทร์ จินาพงศ์	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี
๒๐	นายวันชัย อีร์คัยกุล	นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี
๒๑	นายพิสิฐ เสือสมิง	นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม
๒๒	นายทรงเกียรติ ลิ้มอรุณลักษณ์	นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๒๓	นายรุจน์ประทีป ธรรมพิภัทร์	นายอำเภอบ้านโป่ง
๒๔	นายสุทิน โฆษพงศา	นายกเทศมนตรีเทศบาลบ้านโป่ง
๒๕	นายทรงยศ อรัญญกานนท์	นายกเทศมนตรีเทศบาลท่าผา

ตารางที่ ๑.๙ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ที่	ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	ตำแหน่ง
๑	พระครูศรีธรรมมาภรณ์ (สุนารถ สีสั่วโร)	เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
๒	พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร)	เจ้าคณะอำเภอบางแพ
๓	พระมหาประกอบ โชติปัญโญ	เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
๔	ดร.อำนาจ บัวศิริ	ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๕	ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	ดร.สุภกิจ โสทัต	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
๗	นางประนอม คลังทอง	วัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี
๘	นางดวงธิดา ศคินรางกุล	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
๙	นายวิวัฒน์ วันกุ่มภา	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการร่วมพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยกำหนดประเด็นคำถามหลักให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผล

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยดำเนินการ ดังนี้

ข้อมูลขั้นต้น ผู้วิจัยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้ โดยทำการติดต่อในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลขั้นรอง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ บริการค้นหาข้อมูลภายใต้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ

๑.๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

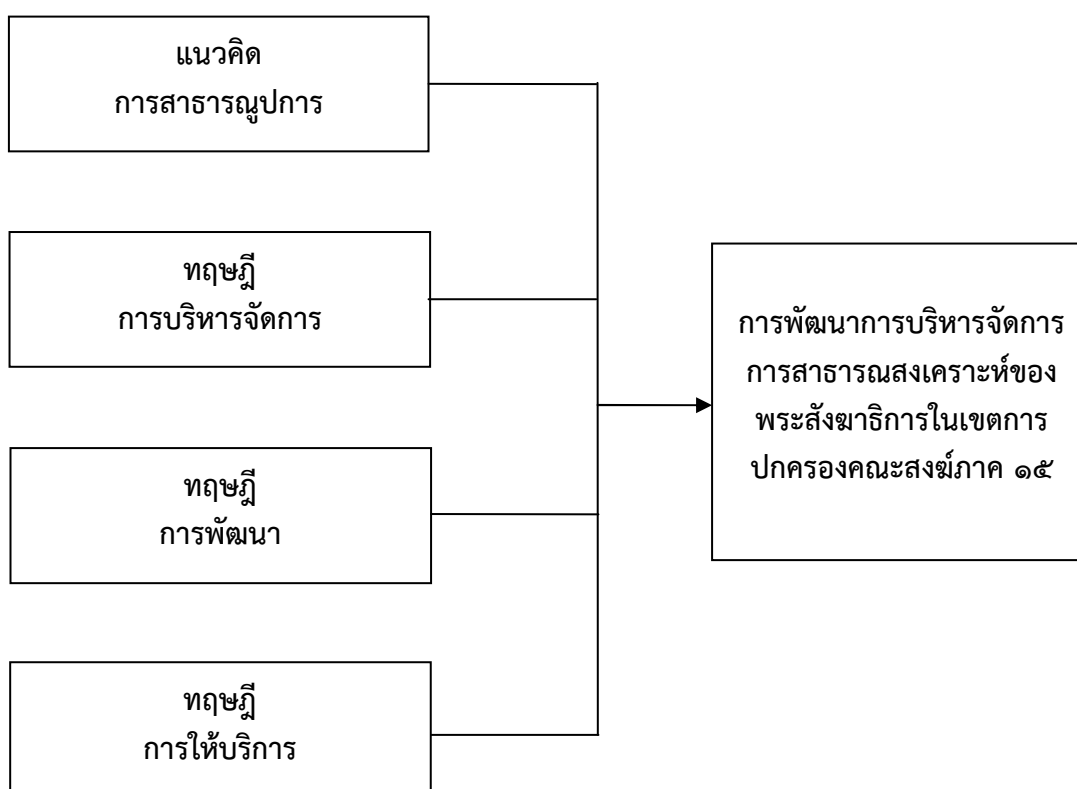
(๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) หรือพรรณนาความ (Descriptive Interpretation) โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

(๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้หัวข้อปัญหาและคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” มีกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ

๑.๙.๒ ทำให้ทราบสภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๙.๓ ทำให้ทราบการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๙.๔ ผลการศึกษาวิจัยนี้สามารถนำไปเสนอองค์กรคณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์หรืองานด้านสังคมสงเคราะห์ ต่อไป